

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

*Кусик Н. Л., к.е.н., доцент, Федорова С. Д.
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова (Одеса, Україна)*

Головним джерелом процвітання та життєздатності України є належні їй земельні ресурси - багаті українські чорноземи. Сьогодні Україна має всі необхідні потенційні можливості для того, щоб називатися аграрною країною і підвищити частку своєї конкурентоспроможності на світовому аграрному ринку. Цьому сприяє зручне географічне розташування України, помірний клімат, родючі землі, невелика собівартість витрат на вирощувану сільськогосподарську продукцію.

Земля, у широкому розумінні цього слова, являє собою сукупність ґрунтів і відповідних природних ресурсів, що включають воду, тваринний світ, рослинність і мінерали в їхньому природному стані. В промисловості земля виступає в якості просторового територіального базису, на ній розміщуються виробничі будинки і споруди. У видобувній промисловості земля виступає як сховище продукції (мінералів, корисних копалин і т. ін.). Але особливо важлива роль землі в сільськогосподарському виробництві, оскільки тут вона є головним засобом виробництва. Викликано це унікальною її властивістю - родючістю.[1]

До земельних ресурсів належать землі, які використовуються або можуть бути використані у господарській діяльності. Залежно від призначення в Україні виділяють такі землі: сільськогосподарські; населених пунктів; промисловості, транспорту, зв'язку, оборони; природоохоронні, оздоровчі, рекреаційні, історико-культурні; лісового фонду; водного фонду; запасу. На сільськогосподарських землях ведуться сільськогосподарське виробництво, садівництво і виноградарство, городництво, сінокосіння, випас худоби та ін. Загальна територія України станом на 01.01.2012 р. становила 60 354,9 тис. га, з яких 41 557,6 тис. га або 68,86% - сільськогосподарські угіддя.

Ефективність використання сільськогосподарських угідь у визначальній мірі залежить від рівня дохідності аграрних підприємств, але їхні фінансові інтереси не повинні призводити до погіршення властивостей земельних ресурсів як головного засобу виробництва у сільському господарстві. Усі землі України потребують дбайливого використання і охорони. Особливо це стосується ґрунтів - одного з найважливіших природних ресурсів держави, національного багатства українського народу. Більш як 65% ґрунтового покриву України припадає на чорноземи. Непродумане господарське використання ґрунтів може призвести до негативних наслідків.[2] В Україні залишається актуальною проблема раціонального використання земельних ресурсів, так як значно погіршується їх якісний стан. Це пов'язано з неправильним веденням сільського господарства деяких сільськогосподарських підприємств, що піклуються більше про отримання прибутку, ніж збереження родючості ґрунту. В результаті такої безгосподарної діяльності, ґрунт сильно виснажується, сильніше підпадає ерозійним процесам. Від якісного стану земельних ресурсів залежить врожайність і якість сільськогосподарських культур.

Ефективне використання земельних ресурсів неможливо без достовірної інформації про якісний стан ґрунтів, рівня їх забруднення. Тому необхідно вирішити, які будуть визначені основні напрями підвищення ефективності використання земельних ресурсів, який оптимальний варіант структури посівних площ, системи обробітку ґрунту, системи живлення і захисту рослин. При розробці систем удобрення важливо визначити оптимальні норми і співвідношення поживних елементів для сільськогосподарських культур. Як відомо, клімат впливає на умови сільськогосподарського виробництва, тому потрібно враховувати зміни метеоумов при вирощуванні сільськогосподарських культур.[3]

Сьогодні, на жаль, відзначається той факт, що ефективність використання земель в Україні далека від оптимальної. Багатьма українськими аграріями ігноруються основні агротехнічні заходи за технологічними картами вирощування сільськогосподарських культур. Спостерігається порушення структури посівних площ, в свідомі змінюється науково обґрунтоване чергування культур. Окремо необхідне відзначити, що відтворення родючості ґрунтів не буде відбуватися, якщо немає агрохімічного обстеження полів на вміст рухомих форм мікроелементів, вмісту гумусу, рН ґрунту тощо, яке необхідне для складання систем

живлення рослин. [4]

Ефективне (раціональне, розумне, доцільне, обґрунтоване) - означає продуктивне землекористування і водночас збереження, а по можливості - підвищення родючості ґрунту. У цьому і полягає особливість земельного ресурсу. Всі уречевлені засоби праці в процесі їхнього використання амортизують вартість на вироблений продукт і через певний час змінюються новими. Земельна ділянка залишається, її «зношення» означає втрату поживних речовин, які повинні поновлюватися (підтримка балансу поживних речовин). [5] Ефективне використання земельних ресурсів у сільському господарстві слід розуміти як соціально-економічну категорію, що виражає відносини між людьми в процесі здійснення технологічних виробничих процесів, пов'язаних з виробництвом сільськогосподарської продукції, з метою максимального задоволення потреб населення у продуктах харчування, при забезпеченні відновлення природної родючості ґрунту, збільшення продуктивного потенціалу земельних ресурсів і їх використання в умовах високого рівня екологічності як цих ресурсів, так і середовища в цілому. [6]

Які заходи треба вжити для збереження раціонального використання і охорони ґрунтового покриву? Вчені пропонують принципи еколого-ландшафтного землеробства, при якому співвідношення сільськогосподарських угідь (рілля, сади, луки, пасовища) і природних комплексів (ліси, озера, водойми, заповідники) буде економічно доцільним і екологічно виправданим, а структура сільськогосподарських угідь пристосованою до ландшафтних особливостей території. На непридатних для землеробства землях необхідно створити сіножаті, пасовища, лісонасадження, заповідні ділянки. Зростання продуктивності земель можливе на основі досягнень генетики: виведення сортів рослин, пристосованих до зональних умов. Основними напрямками, охорони земель має бути запобігання водній і вітрової ерозії ґрунтів, зсувам, заболочуванню, засоленню, забрудненню пестицидами, стічними водами, промисловими і комунальними відходами. Важливе значення має рекультивация порушених господарською діяльністю земель. Збереження родючості ґрунтів пов'язане також з добуванням власних фосфоритів, збільшенням виробництва калійних добрив. Усі галузі сільського господарства мають працювати на нових технічних, технологічних, економічних і організаційних принципах відповідно до екологічних норм. [7]

Підвищити родючість ґрунту можна з внесенням органічних і мінеральних добрив. На жаль, тваринницька галузь перебуває в кризовому стані, тому забезпечення органікою полів знаходиться під великим питанням. У сільському господарстві з мінеральних добрив, важливим фактором підвищення врожаю, використовуються азотні (аміачна селітра, карбамід, сульфат амонію та ін.), фосфорні (суперфосфіат та ін.), калійні (хлористий калій і ін), комплексні добрива (амофос, нітраоамофоска, тукосуміші та ін.), які суттєво впливають на кількість і якість сільськогосподарської продукції, покращують родючість ґрунтів і, відповідно, регулюють баланс біогенних елементів і гумусу. Зокрема, до 50% врожаю сільськогосподарських культур отримують за рахунок внесених добрив. Це досягається за рахунок ефективного застосування добрив при дотриманні науково - обґрунтованої системи агротехнологій вирощування сільськогосподарських культур, включаючи регулювання кислотності ґрунту, боротьбу з бур'янами, хворобами та шкідниками рослин, правильний вибір сорту, дотримання оптимальних строків посіву, норм висіву та посадки, обробки ґрунту та ін.). [8]

У ефективному використанні землі зацікавлений не лише її власник чи землекористувач, а й усе суспільство. Отже, одним з дієвих чинників, який може вплинути на формування оптимальної системи землекористування, збереження та підвищення рівня родючості землі, повинно стати посилення регулятивного впливу держави у питанні використання земель сільськогосподарського призначення. Для вирішення проблеми з ефективного використання земель сільськогосподарського призначення потрібен державний контролюючий орган, що проводить моніторинг неефективно використовуваних земель, що ведуть до втрати родючості і деградації ґрунтів. [9]

Забезпечення ефективного використання земельних ресурсів передбачає досягнення економічно-доцільного й екологічно-безпечного рівня віддачі від одиниці цих ресурсів, дотримання збалансованості та необхідного рівня вмісту поживних речовин у ґрунті, запобігання різним видам ерозії, запровадження енерго-ощадних біоагрованих та екологічно безпечних технологій обробітку ґрунту і вирощування сільськогосподарських культур, науково-

обґрунтоване проведення меліоративних заходів. [10]

В цілому, можна зробити висновок, що для ефективного використання сільськогосподарських земель, українським аграріям необхідно дотримуватися комплексу елементів технологій вирощування сільськогосподарських культур, спрямованих на підвищення родючості ґрунту та отримання високих врожаїв. Також, організація ефективного використання земельних ресурсів у сільському господарстві потребує застосування стратегічного управління. Стратегія ефективного землекористування ґрунтується на тому, що кожен суб'єкт господарювання має орієнтуватись у своїй діяльності на дбайливе господарське використання обмежених земельних ресурсів шляхом дотримання таких елементів, як: внутрішньогосподарський землеустрій, цільове використання землі відповідно до її господарського призначення, охорона земель та забезпечення екологічної збалансованості землекористування.

Список літератури:

1. Кравченко А.В. Ефективність використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах: Автореф. дис. к.е.н. 08.00.04 / Національний аграрний університет. - Київ, 2008. - 25 с.
2. Маркина В.В. Экономическая эффективность использования земли в рыночных условиях: дис. на соис. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 "экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями и комплексами - АПК и сельское хозяйство)" / Виктория Владимировна Маркина. - Москва, 2005. - 197 с.
3. Хвесик М.А. Економіко-правове регулювання природокористування: Монографія / Хвесик М.А., Горбач Л. М., Кулаковський Ю.П. - К.: Кондор, 2009. - 524 с.
4. Єрмаков О.Ю. Розвиток регіонального ринку оренди сільськогосподарських земель / О.Ю.Єрмаков, А.В. Кравченко // Економіка АПК. - 2007. - № 6. - С. 10 - 14.
5. Чернявський О.А. Ефективне й раціональне використання деградованих земель і О.А. Чернявський, В.К. Сівак. - Чернівці: Зелена Буковина, 2003. - 28 с.
6. Уланчук В.С., Альошкіна Л.П. Шляхи підвищення ефективності використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах регіону // Економіка АПК. - 2009. - № 9. - С. 10- 15.
7. Смагин Б.И. Эффективность использования ресурсного потенциала в аграрном производстве. Научное издание / Б. И. Смагин, В.В. Акиндинов. - Мичуринск: Издательство Мичуринского государственного аграрного университета, 2007. - 150 с.
8. Радченко Г.О. Раціональне використання земель: поняття та зміст / Радченко Г.О. // Персонал. - 2005. - № 8. - С. 89 - 93.
9. Хвесик М.А. Стратегічні імперативи раціоналізації землекористування в контексті соціально-економічного піднесення України // Економіка АПК. - 2009. - № 3. - С. 24-30.
10. Лисюк О. Окремі аспекти земельних відносин в умовах мораторію на відчуження земель сільськогосподарського призначення / О. Лисюк // Вісник Львівського державного аграрного університету: Економіка АПК. - 2006. - № 13. - С. 678 - 682.